

[А] , ВИМОВА Я І НАГОЛОС

Василь Винницький

НАГОЛОШУВАННЯ ПРЕФІКСАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ ВІД ДІЄСЛОВА ПОВІСТИ

У сучасній українській літературній мові префіксальні утворення від дієслова *повідсти* становлять окремий акцентуаційний тип, до якого належать: *повідсти*, але *віповідсти*, а також *відповіді* і *відповісти*, *доповіді* і *доповісти*, *оповісті* і *оповісти*, *переповісті* і *переповісти*, *розповіді* і *розповісти*.

Префіксальне дієслово *віповідсти* вживається з нерухомим префіксальним наголосом як в інфінітиві, так і в усіх часових формах — *віповідім*, *віповідіси*, *віповідість*, *віповідімо*, *віповідісте*, *віповідіять*; *віповідів*, *віповіділа*, *віповіділо*, *віповіділи*.

Прикметно, що М. Рильський, на відміну від інших українських поетів (Б. Лепкого, П. Усенка, Л. Первомайського, Михайла Ореста, Д. Павличка), послідовно наголошував *повіді*: *Про іншу вам пригоду повіді*. У сучасних лексикографічних працях («Словник української мови» в 11 т., «Російсько-український словник» у 3 т., «Українська літературна вимова і наголос», «Орфографічний словник української мови» (1994 р.), «Словник наголосів» С. Головашука, «Орфоепічний словник української мови» у 2 т., «Український орфографічний словник» (2009 р.) ця лексема зафіксована з наголосом на корені, проте наголос рухається у формах майбутнього (*повідім*, *повідіси*, *повідість*, *повідімо*, *повідісте*, *повідіять*) та минулого (*повідів*, *повіділа*, *повіділо*, *повіділи*) часів.

У дієсловах цього типу кореневе наголошування — давня акцентуаційна норма: *відповісти*, *переповісти*, *повісти* (Словник Є. Желехівського і С. Недільського), *одповісти* (Словник М. Уманця і А. Спілки). З наголошеним коренем аналізовані дієслова функціонують і в українській класичній поезії: *відповісти* (Ю. Федькович, І. Франко, Леся Українка), *переповісти* (І. Франко, Леся Українка): *Щоб привидові щонебудь розповісти...* (І. Франко), *Риданням відповіли бранці з муру* (Леся Українка).

Згодом у різних говорах витворилася інша акцентуація: у південно-східних діалектах щораз частіше починає усталюватися суфіксальне (в інфінітиві) і флексійне (у формах майбутнього і минулого часу) наголошування, а в південно-західних закріплюється кореневе акцентування як в інфінітиві, так і у формах минулого часу, що збереглося й до сьогодні. «Словник української мови» за ред. Б. Грінченка уперше реєструє префіксальні дієслова вказаного типу з подвійною акцентуацією: *відповісти́*, *доповісти́*, *переповісти́*, *розповісти́*, але *віповісти*, *повісти*.

Для деяких слів аналізованої групи властива акцентуаційна варіантність. Так, у лексикографічних джерелах кінця XIX — початку XX ст. у слові *розповісти* засвідчено кореневий наголос (Словник Є. Желехівського і С. Недільського). З таким самим акцентуванням згадане слово функціонує і в українській поезії того часу (М. Шашкевич, І. Франко, Леся Українка, В. Самійленко): *Хто нам може розповісти...* (Леся Українка). Сучасні словники фіксують цю лексему із суфіксальним та кореневим наголосами: *розповісти́* і *розповісти* («Словник наголосів української літературної мови» М. Погрібного, «Російсько-український словник» у 3 т., «Українська літературна вимова і наголос», «Орфографічний словник української мови» (1977 р.), *розповісти́* («Словник української мови» в 11 т., «Орфографічний словник української мови» (1994 р.), «Великий тлумачний словник сучасної української мови», «Український орфографічний словник» (2009 р.), але в поезії XX ст. переважає кореневе акцентуація: *розповісти* (В. Сосюра, М. Бажан, П. Усенко, Л. Первомайський, В. Бичко), *розповісти* і рідше *розповісти́* (В. Мисик, Н. Забіла), *розповісти́* (Я. Шпорта, В. Симоненко), *розповісти́* і *розповісти* (І. Драч): *Про все,*

що мріється мені, не сила й **розповіді** (Н. Забіла), *Чи потаї-
ти?.. Чи **розповіді**?..* (Н. Забіла, наголос у тексті).

Така сама акцентуація й дієслова **відповіді** в українській поезії нашої доби (де значно переважає кореневе наголошування): **відповіді** (П. Тичина, М. Зеров, Олександр Олесь, М. Бажан, В. Мисик, П. Усенко, Л. Костенко, Михайло Орест, Р. Братунь, П. Скунць, І. Гнатюк), **відповіді** (П. Воронько, І. Драч): *Щоб все ж та **відповіді*** (П. Усенко, наголос у тексті), *Що можна на це **відповіді**?! (І. Драч).*

Сучасні українські словники наводять варіантну акцентуацію: **відповіді** і **відповіді** («Словник наголосів української літературної мови» М. Погрібного, «Російсько-український словник» у 3 т., «Українська літературна вимова і наголос», «Орфоепічний словник» М. Погрібного, «Орфоепічний словник української мови» у 2 т., «Словник наголосів» С. Головащука), **відповіді** («Словник української мови» в 11 т., «Орфографічний словник української мови» (1994 р.), «Великий тлумачний словник сучасної української мови», «Український орфографічний словник» (2009 р.)).

У деяких префіксальних дієсловах простежено розбіжність у наголошуванні: **оповісті** і **оповісти** («Словник наголосів української літературної мови» М. Погрібного, «Російсько-український словник» у 3 т., «Українська літературна вимова і наголос», «Орфографічний словник української мови» (1977 р.), «Орфоепічний словник» М. Погрібного, «Словник наголосів» С. Головащука, «Орфоепічний словник української мови» у 2 т.), **оповісті** («Великий тлумачний словник сучасної української мови», «Новий тлумачний словник української мови»), **оповісті** («Орфографічний словник української мови» (1994 р.), «Український орфографічний словник» (2009 р.)); **переповісті** і **переповісти** («Словник наголосів» С. Головащука), **переповісті** («Словник української мови» в 11 т.), **переповісті** («Російсько-український словник» у 3 т., «Великий тлумачний словник сучасної української мови», «Новий тлумачний словник української мови»), **переповісти** («Український орфографічний словник» (2009 р.)).

Принагідно варто зазначити, що існують різні погляди словників на наголошування аналізованих префіксальних дієслів.

Так, Г. Голоскевич у своєму словникові засвідчує *відпові́сті*, *розпові́сті*, але *допові́сти*, *перепові́сти*; *опові́сти* (*опові́дати*, але тут є — *опові́сти*) й *опові́сти*, *опові́щу*, *опові́стиш* кого. «Український орфографічний словник» 2009 року фіксує *відпові́сті*, *допові́сти*, *розпові́сти*, але *опові́сти*, *перепові́сти*.

В «Орфографічному словникові української мови» 1975, 1977 рр. аналізовані префіксальні дієслова подано з подвійним наголосом в інфінітиві: *опові́сти*, *-ім*, *-іси*, *-ість*, *-імо*, *-істе*, *-ідять*; мин. ч. — *-і́в*, *-і́ла*; *опові́ли*. Такий спосіб фіксації наголошування наштовхує на думку про закріплення нерухомого кореневого наголосу в інфінітивних формах дієслів *пові́сти*, *відпові́сти*, *допові́сти*, *перепові́сти*, *розпові́сти*, а також у формах минулого часу — *пові́ла* та ін., *відпові́ла* та ін., *допові́ла* та ін., *перепові́ла* та ін., *розпові́ла* та ін. Цей виразний західноукраїнський варіант наголошування може бути прийнятним для літературної акцентуаційної норми, що варто було б послідовно засвідчувати у найновіших українських словниках.

Отже, нормативною в сучасній українській літературній мові є варіантна акцентуація в інфінітиві префіксальних дієслів *відпові́сти* і *відпові́сти*, *допові́сти* і *допові́сти*, *опові́сти* і *опові́сти*, *перепові́сти* і *перепові́сти*, *розпові́сти* і *розпові́сти*, яка зумовлена південно-східною (суфіксальною) і південно-західною (кореневою) акцентуаційними традиціями. Суфіксальний наголос варто вважати рекомендованим, а кореневий — прийнятним (можливим), хоч у сучасній поетичній практиці частіше трапляється кореневе акцентування, яке, ймовірно, зумовлене наявністю в цих словах чотирьох (і більше) складів, тому наголос на останньому з них дещо важче впадає в риму, адже він завжди намагається бути центром ваги слова, тобто припадати на серединний його склад (корінь).